Studier i William Heinesens lyrik

Af Harry Andersen

I

William Heinesens romaner og noveller hører til det ypperste i den nordiske digtning i det 20. århundrede. William Heinesen er en fremragende fortæller med en enestående fabuleringsevne. Han har forstået at forvalte sit rige talent på en meget værdifuld måde. Men for hans romaner og noveller må vi ikke glemme hans lyrik. Måske vil han selv — om ikke feje den til side — så dog underkende den. Det ville være uretfærdigt. Jeg skal i det følgende fremdrage nogle træk, som efter min kunstneriske opfattelse, er af stor interesse. Jeg vil koncentrere mig om en række af hans ord og udtryk og samtidig give et bidrag til nogle af hans litterære forudsætninger og omtale nogle påvirkninger; de er et udtryk for hans intense læsning og hans livsholdning.[1]

William Heinesens digtsamlinger citeres med følgende forkortelser: AE = »Arktiske Elegier« (1921), HH = »Høbjergning ved Havet« (1924), SV = »Sange mod Vaardybet« (1927), Stj. = »Stjernerne vaagner« (1930), DS = »Den dunkle Sol« (1936), UD = »Digte i Udvalg« (1955). Med W. H. 1946 henvises til min artikel »William Heinesen« (i »Ord och bild« 1946 p. 59—64). Med ODS henvises til »Ordbog over det danske sprog«. Med »Ordstudier....« til min afhandling »Ordstudier i Thøger Larsens Lyrik« (i »Acta Philologica Scandinavica« XV (1942) p. 367 ff.).

[1] I en tilbundsgående undersøgelse burde William Heinesens prosa være inddraget; men jeg har ikke haft tid til en sammenligning mellem digterens poesi og prosa. Jeg henviser til mine to artikler »William Heinesen« (»Ord och bild« 1946 p. 59—64) og »William Heinesen og hans sidste romaner« (»Ord och bild« 1952 p. 55—62).

William Heinesen debuterede 21 år gammel med »Arktiske Elegier« (1921). Det er en forbavsende debut. Digtsamlingen vidner om slumrende evner hos den unge digter. William Heinesen har i et brev (7/3 1970) skrevet til mig: »som den let 'ekelundske' titel Arktiske Elegier røber, var jeg i tiden omkring 1920 meget fængslet af Vilhelm Ekelunds digte og aforismesamlinger«. I 1907 udsendte Vilhelm Ekelund digtsamlingen »Elegier«. Nogen direkte forbindelse mellem Vilhelm Ekelund og William Heinesen øjnes ikke — ud over det almindelige at de begge har skrevet naturlyrik og rimløse digte.

I 1924 kom »Højbergning ved Havet«, i 1927 »Sange mod Vaardybet«, i 1930 »Stjernerne vaagner« og i 1936 »Den dunkle Sol«. I 1955 kom »Digte i Udvalg«; dette udvalg er foretaget af Regin Dahl og Ole Wivel i samråd med forfatteren. Der er ikke taget nogle digte med fra den første samling. Jeg savner et digt fra »Arktiske Elegier«. Det er indledningsdigtet »Afsked« om efterårets fugle. Det burde — til trods for et dårligt rim (Øst~Høst~tyst) og et par litterære spor — være taget med. Jeg citerer digtet i dets helhed[2]:

Jeg saa dem lette i en stormfuld Aften,
i Himlens røde Hvælv de sejled ind
og steg og steg i Dagens sidste Skin.
Da hørtes hyle over Somrens Brandtomt
den vrede Vind.

Et udstrakt Polynesien var Himlen,
i Havets digre Guld[3] laa sorte Skær
og Aftnens golde Armod bode dér.
Og alle sorte Hytters Ruder spejled
det røde Vejr.

Det sene Solskin,[4] som i deres Vinger
stod tændt mod Nattens Uvejrsmur i Øst,

[2] Første strofe citeres W. H. 1946 p. 59.

[3] Udtrykket »Havets digre Guld« minder stærkt om et tilsvarende i L. C. Nielsens fædrelandssang »Vort Hjem, du danske Jord« fra 1906: du digre Muld (citeres ODS III (1921), 724). Se f. eks. »Den danske Lyrik efter 1870«, ved F. J. Billeskov Jansen (1966), p. 81.

[4] Om »det sene Solskin« se afsnittet om de litterære spor: Johannes V. Jensen.

var vemodsfarvet af den nære Høst.
Og da de svandt bag fjerne kolde Bjerge
blev alt saa tyst.

Det gælder om alle udvalg af lyrik — mindre eller større — at de altid er utilfredsstillende for kenderen. Der kan for mig ikke være tvivl om at udvalget af William Heinesens lyrik ikke er stort nok.

I 1961 kom digtsamlingen »Hymne og harmsang«. Vi har stavrim i titlen — efter de bedste forbilleder.[5] Den består, bortset fra et enkelt digt (»Håbets klokke« fra 1953), af urimede digte (dog med rim nogle steder: p. 48—50, 54—55 og 62). Digtene lægger sig til nogle af digtene i »Den dunkle Sol«. Et modernistisk digt er »Jam Session 1959«; det er uden tegnsætning! Efter min opfattelse ligger denne samling langt under William Heinesens øvrige poesi. Jeg betragter digtene som nogle ikke særligt vellykkede eksperimenter. I de første digte er der en hel stavrim; de virker rent umiddelbart tilsigtede. Måske har William Heinesen villet demonstrere at den slags poesi kunne han også præstere.

I 1965 kom 2. gennemsete udgave af »Den dunkle Sol« (Gyldendals spættebøger). William Heinesens titler er i sig selv små digte. Den dunkle sol — dette udtryk findes i det første digt i SV: Der gik en Vej mod den dunkle Sol, / bølgetændt og glitrende tyst (7).

Grunden til at William Heinesen gik over til romaner og noveller tror jeg ikke er svær at finde. Jeg skal citere hvad jeg skrev i min artikel fra 1952 »William Heinesen og hans sidste romaner«: William Heinesens lyrik er væsentlig naturlyrik. Måske har han savnet noget i sin poetiske verden med de brændende og stærke farver, med frådende hav og kolde stjerner, hvor sjælen bliver ensom og forfærdende lille. Han

[5] Jeg minder om Holger Drachmanns »Ranker og Roser« (1879), Jeppe Aakjær »Muld og Malm« (1909), Valdemar Rørdam »Luft og Land« (1910) og »Strid og Strængeleg« (1912), Thøger Larsen »Bakker og Bølger« (1912) og »Vejr og Vinger« (1922), Ludvig Holstein »Mos og Muld« (1917), Hans Hartvig Seedorf »Vinløv og Vedbend« (1919) etc. etc.

har mærket rummets kulde og en øde, fortærende pragt, noget goldt og selvfortærende. Han har savnet varme, fortrolighed og sang fra livets fortabte spillemænd. Hvad så grunden er: det står fast, at Heinesen der har skrevet ypperlige vers — som han nok vil være uretfærdig imod — har foldet sig helt ud i romanen. Den har budt ham på mange flere muligheder, en større rigdom.[6] William Heinesen har ganske simpelt savnet det alment menneskelige; der var ikke mange mennesker i hans poetiske univers.

Der er dog eksempler på at William Heinesen har ord og udtryk for fortrolighed, tryghed og noget hjemligt i sin lyrik. Det kommer meget tydeligt frem i et af hans allersmukkeste digte »Den lille søvnige Lampe« (DS).[7] »Nattevandring« (Stj.) har: Jeg mærker som Glimt igennem mit Sind / de lystige Stjerners Fortrolighed! (36).[8] I det samme digt hører vi om »de blinkende Bjerges Fortrolighed« (53). I det lille digt »Sol og Sne« (SV) hedder det: Hvor luer fortroligt de nære Ting / i deres Dragt af ufavnelig[9] Drøm! (12, UD 15). »Træet« (Stj.) har: Fortroligt blev mig alt; jeg stod / berust af Fryd ved Træets Fod (33). Digtet slutter med denne strofe: og fyldte ømt det kolde Hvælv / med Løvsprings-Brus og Bladeskælv! Natten kaldes for »mørk og øm« (Stj.) 34). »Vinter-Drøm« (Stj.) har: Rummet er fortroligt som en Stue, / fuld af kære kendte Ting (15). »Den Fremmede. I. Tusmørkekroen« (Stj.) har disse vers i første strofe: Men Gruset paa Jorden begyndte at leve / og titte fortroligt mod Universet (25, UD 49). »Nattevandring« — som jeg har citeret — har: Her er saa trygt paa den haarde Jord (Stj. 35, UD 33). »Maaneopgang« (SV) har disse fremragende vers: Barndommens trygge store Maane, / himmelsk og jordisk, luftig og tung — / nu staar den atter tændt ved dit Leje (54, UD 25). Disse vers kunne Thøger Larsen have skrevet. Det har han ikke; men de ligger meget

[6] »Ord och bild« 1952 p. 56.

[7] Citeres W. H. 1946 p. 61. Digtet er genoptrykt i UD p. 60 f.

[8] I UD har William Heinesen ændret til: Ilinger gennem mit Sind (34).

[9] ODS kender ikke ordet *ufavnelig*.

nær ved hans poesi der også handler om hans barndom (tænk på det skønne digt »Ved Fjorden« i samlingen »Dagene« 1905).

Tredie afsnit i Stj. indledes med denne motto-strofe:

> Det blev paa Jorden saa hjemligt og tyst.
> Stjernernes ømme og sitrende Skin
> vakte i mig saa vild en Lyst,
> randt mig som Elskov i Sjælen ind.

Her er ikke langt til Thøger Larsens kosmiske elskov. Det meget smukke digt »Vigen« (Stj.) slutter med denne strofe om oldingen der sidder i læ ved den solvarme væg: og fyldes med Tryghed og stille Fryd / ved Jorderigs hjemligt sagtmodige Lyd (43,UD 35).

»De dunkle Bjerge gled i Mørket ud« har: Den trygge Jord — hvor blev med et den af? (Stj. 48). I UD er verset ændret til: Den tunge, trygge Jord — hvor blev den af? (29).[10]

Overfor disse ord: *fortrolig, fortrolighed, tryg* og *hjemlig* står ordet *streng*, der knyttes til hans elskede stjerner. »Vinter-Drøm« slutter med disse vers: Vaagne vil vi og vandre paa den mørke / kolde Jord og under strenge Stjerner! (Stj. 16). Et af William Heinesens bedste digte er »Stjerner, mine Venner i de dybe Grunde« (Stj. 22, UD 31). Her kalder han stjernerne for gådefulde; de er »hans strenge Venner«. Vi hører om »Stolte og sejrrige Stjerner højt i Stormen!« I »Det glade Træ« hører vi om »det strenge Stjernehvælv« (SV 48). I »Hymne og harmsang« hører vi atter om de strenge stjerner (61).

Den unge digters ensomhed kommer til udtryk i AE:

> Ene du er,
> strider dig rastløs frem
> gennem den store Forandring,
> møder dog bare dig selv
> paa din evige Vandring. (27).

[10] Digtet har undergået flere ændringer: et lille Løv paa Himlens Stjernetræ>et lille Løv paa Stjernehimlens Træ — Det suser bundløst-øde, vildt og bart>Det toner bundløst fra det tomme Dyb — et Sus af Evighed og døde Aar>Et Sus af Evighed og øde Aar.

William Heinesen har mange stærke ord i sin lyrik; der er ofte en stor intensitet i hans vers. Han har en række ord der udtrykker fart og bevægelse. At en af hans læremestre er Thøger Larsen er meget tydeligt. Otto Gelsted — der er meget stærkt påvirket af Thøger Larsen — har sat sine spor i William Heinesens lyrik. Johannes V. Jensen har haft sin betydning, og Ludvig Holstein kan nu og da være nær. Til tider kan jeg i nogle af William Heinesens blidere vers få mindelser om Johannes Jørgensens rene naturlyrik. Her er ikke tale om nogen direkte påvirkning så vidt jeg kan skønne. Disse mellemtoner i William Heinesens lyrik forhøjer efter min opfattelse dens værdi. De er vidnesbyrd om de litterære traditioners store betydning; kunst og liv forbindes på en frugtbar måde. Ved sin ikke ringe monotoni kan William Heinesens lyrik minde en om Kai Hoffmann.

I 1946 nævnede jeg Kai Hoffmann.[11] Hvilken betydning Kai Hoffmanns lyrik har haft for William Heinesen kan det være svært at afgøre. William Heinesen meddeler mig i sit brev på min forespørgsel om han havde læst noget af Kai Hoffmann inden »Arktiske Elegier« udkom: »Med hensyn til Kai Hoffmann husker jeg ikke om jeg har læst noget af ham før 1921, da mine første digte udkom, men allerede tidligt i tyverne læste jeg med entusiasme hans blå digte — samtidig med Thøger Larsens, Gelsteds og Claussens.« Jeg minder om titlerne på en af Kai Hoffmanns digtsamlinger »Blaa Strande« (1911) og det rimløse digt »Blaanende Danmark« i »Under Solen« (1907).[12] Lad mig her tilføje at det afgørende for mig ikke uden videre er den direkte påvirkning fra den ene digter til den anden, men det åndelige slægtskab mellem forskellige digtertyper, og de impulser den ene digter kan give den anden. Man har ofte det indtryk at man ligesom bevæger sig på usporlige veje; man standser op og udbryder: her må dog være

[11] Se W. H. 1946 p. 60 og 62 f. Om Kai Hoffmann se min afhandling »Gentagelsen i Kai Hoffmanns Lyrik« (i »Acta Philologica Scandinavica« XVII (1944/45) p. 171 ff.).

[12] Digtet begynder: Jeg sejled igennem det blaanende Danmark (p. 12).

noget der har betydet noget. Og hvor let kan man så ikke tage fejl. Det er de strenge vilkår for undersøgelser af denne art.[13]

II

I det følgende skal jeg behandle et udvalg af ord og udtryk i William Heinesens lyrik.[14] Det drejer sig om ord der er brugt mange gange eller relativt ofte. Vi møder en række stilprægende ord; vi kan kalde dem for digterens livord. Den intense anvendelse taler her sit tydelige sprog.

Et af de hyppigst anvendte ord i mit udvalg er *vild*. Det hører i almindelighed til naturens verden:

det vilde Hvælv (AE 16) — den vilde Dag (AE 35) — det vilde Græs (gentages 4 gange i »Morgenvandring«, AE 37; digtet begynder med et stærkt stavrim: Af det vilde Græs vælder Vaarens Aande) — HH 29 — drives vi frem gennem Senhøstens Verdner af Frø og Gløder — / vild af Ve over sildige varme Valmuers Rødme (HH 44) — Vi hører om en oktobermorgens »vilde store Solskin« (HH 55) — Det falmede Lys blev saa længselsvildt (SV 15) — Mod Afgrunden aander Jorden sin Gru,/ levende, sort og vild (~Ild, SV 22, UD 19) — SV 24 — Mellem de funklende rene Skyer / gaar Afgrundsfloderne blaa og vilde (SV 28, UD 20) — bag Bjerge skrider Skyer frem / som vilde Drømmelande (SV 32)

---

[13] Jeg henviser til mit arbejde »Ludvig Holstein i den litterære tradition. Et bidrag til filologisk litteraturforskning« 1963 (i Festskrift udgivet af Københavns universitet marts 1963).

[14] Jeg benytter lejligheden til at rette en — for mig helt uforståelig — fejl i W. H. 1946 p. 63. Jeg skriver der at William Heinesen selv har dannet adjektivet *skummer*. Det er ikke rigtigt, se ODS III. *skummer* XIV (1940), 1164 f. med eksempler helt tilbage til 1794. ODS citerer bl. a. Hans Ahlmanns digtsamling »Morgenstjerner« (1924): det skumre Vejr (p. 88) og Martin Andersen Nexø »Midt i en Jærntid« II (1929): halvskumre Krog (p. 107). William Heinesen har: skumre Gange (AE 14) — kolde skumre Lunde (HH 11, UD 10) — skumre Strande (HH 64). I »Høbærerne« (HH 26 f.) — der har undergået flere ændringer — er ordet indsat i tredie strofe: De duvende Byrder skrider saa tyst / ad Stien langsmed den skumre Kyst (UD 8). Originalversionen har som femte strofe: De høje Byrder duver frem / ad bakkede Veje mod oplyste Hjem. I begge tilfælde har vi stavrim — som William Heinesen ynder (se W. H. 1946 p. 63). I den ny version er det blevet forstærket (*skrider* og *skumre* med *sk*).

— Himlen luer / vinterlig og vild (SV 37) — Vilde dirrende Vaarnat-Stjerner (SV 44) — En enkelt Stjerne blafrer,/ ensom og høj og vild (~til~Spil, SV 47 UD 23) — Over de slumrende Huse / gaar Vaarnatten vild og vaagen (SV 52) — om bjerge: vilde Skygge (SV 61) — Sjælen vaares og Drømmen / er endeløst varm og vild (~Ild, Sv 65) — Himlens vilde Stjerne-Ask (SV 68, UD 26) en vild / jublende Sang (~Ild, Stj. 7) — de dødninge-vilde Vidder af Vand (Stj. 11) — den vilde Stjernevaar (Stj. 14) — Er det Nat med Afgrundslys bag vilde Skyer? (Stj. 15) — Fyg ind, du vilde Storm fra Verden! (Stj. 16) — Stj. 25, 26, 31, 34, 48 — Jeg længes saa vildt i Dybet ind (Stj. 35) — det længselsvilde Lys (Stj. 28) — Dagen, vild og fri! (Stj. 51) — DS 9 (UD 38), 14, 27, 28, 35, 54 — Skønnest er Verden, naar ramt af Nat / den vaagner, paa en Gang fattet og vild (~Ild, DS 44, UD 46) — vilde og udstrakte Have / under Stormhimle (DS 48) — om fugle: Skyggerne af deres vilde Vinger / strejfede lynsnart / Hønsegaardens tindrende Grus (DS 63, UD 56) — duggede, vilde Spor (DS 66, UD 57) — Vildt gennem Skovene vandrer Bølger af Storm og Skumring (DS 85, UD 62).

I en række tilfælde har vi vild i rimstilling (jf. *ild* og de dårlige rim på *til* og *spil*). Det er let at få dette ord anbragt i udtryk med stavrim: vand, varm, verden, vågen, vågne, vår etc. etc.[15]

Sammen med *vild* hører et af Thøger Larsens yndlingsord: *vildsom*[16]: de besatte Lys-Kykloner / søndrer Evighedsmørket med Flammer / af vildsomt spirende Himmel Vaar! (SV 8) — I Halvlyset mellem Fantomer / i vildsomt vadende Skygge / flakkede frysende Dødsangst (SV 33) — et vildsomt Danse-Vejr! (SV 35) — Nu glider vi ind under nye / vildsomme Kastevinds-Himle (SV 66) — et vildsomt Kor af tonende Harm (SV 69) — Dette vildsomme Væld af Farver (Stj. 42) — om våren siger digteren at han vil drukne sig »helt i den vildsomme Strøm!« (Stj. 51) — I slutningsdigtet »Træet og Tiden« i DS tales der om »Kampe og vildsom Skæbne« (84, UD 62).

Udtrykket »Dette vildsomme Væld af Farver« findes i digtet »I Bjergene« — som har et af Thøger Larsens livord: *salig*[17] — det følges af verset: det er Dagens indre Sind. Versene minder

[15] Se nærmere min disputats »Studier i Johannes V. Jensens Lyrik« (1936) p. 88 og 95. Jf. også min afhandling »Allitterationen i Thøger Larsens Lyrik« (i »Danske Studier« 1941 p. 31 f.).

[16] Se »Ordstudier....« p. 406 f.

[17] Se smst. p. 370 ff.

stærkt om nogle vers af Thøger Larsen: Vildsomme Farver drømmer / under mit Væsens Hvælv (digtet »Sindet« fra 1901, se »Slægternes Træ« (1914) p. 44).[18]

Ordet *storm* og sammensætningen med *storm* spiller en ikke ringe rolle i William Heinesens poesi. Det er et af de stærke ord, et ord der taler om voldsomme kræfter i naturen; der går et vældigt brus gennem William Heinesens digte, vejret er over ham, og han synger mod stormen:[19]

Stormen slog mod Jord / paa et øde Sted / i en frostblaa Nat (AE 17) — Rift paa Rift / flænger den stigende Storm / i Oktoberhimmelens Rand (AE 26) — vaarlig Storm (AE 37) — den vaade lune Storm (AE 39) — over den skørnede Jord gaar Stormene vaagne og svimle (HH 44) — over høstligt fejede Egne hører vi Stormene synge (HH 46) — gyldne og mørknende Storme / fygende gennem mit Sind! (SV 7) — Vinterkulde og hæftig Storm (SV 23) — Vi længes mod Storme fra Nord,/ hvidnende Hvirvelstorme (SV 67) — Stormen tav (Stj. 7) — Stolte og sejrige Stjerner højt i Stormen! (Stj. 22, UD 31) — Der bor en Storm i den dybe Gade (Stj. 26) — Hver Gang Jehovah larmer / med Torden og Hagl og Storm (DS 25) — Vildt gennem Skovene vandrer Bølger af Storm og Skumring (DS 85, UD 62). »Nattoget« har: Mørket er ladet med stormende Lyde (DS 17). »Afsked« (AE) har det almindelige *stormfuld:* Jeg saa dem (ɔ: fuglene) lette en stormfuld Aften (9). Indledningsdigtet til SV »Vaaraften ved Havet« har: Der stod en sløret og stormsvøbt Sol / bag blaasorte Bjerge og brunsort Vand (7). ODS kender ikke stormsvøbt.

William Heinesen, der har en lang række sammensatte farveord,[20] har nogle interessante farveord med *storm-*:

[18] Citeres smst. p. 406.

[19] Jeg minder om William Heinesens novelle »Stormnatten« i »Det fortryllede Lys« (1957) p. 7 ff.

[20] Jf. W. H. 1946 p. 59. Jeg anfører (uden kommentarer) en interessant eksempelsamling. *Blå:* blåsort (AE 27, SV 7), bygeblå (Stj. 50, se nærmere under litterære spor), dagblå (HH 20, SV 9), dunkelblå (DS 48), frostblå (AE 17, SV 8), isblå (AE 41, HH 7, Stj. 50), jordblå (HH 60: Sneplettet løfter / sig jordblaa Lande), natteblå (AE 16), røgblå (SV 59, Stj. 42), sølvblå (HH 35), tågeblå (HH 36). *Brun:* brungylden (HH 61), brunsort (SV 7), kobberbrunlig (SV 55). *Grøn:* glasgrøn (Stj. 44), grønbleg (AE 14, 19, 20), havgrøn (Stj. 25, DS 55: den havgrønne Himmel i Øst), isgrøn (SV 16), skovgrøn (AE 37), skumrings-grønsorte Trær (DS 50). *Grå:* askegrå (DS 27), duggrå (Stj. 44; ordet, som ikke kendes i

det stormdunkle Rum (Stj. 19, UD 30) — de stormgraa Uger (HH 54) — stormgraa Dage (HH 62) — Den stormgraa Dag er sunket / i Aftenrøde (Stj. 40) — den stormlyse Luft (SV 36) — Vi er klædt i Farver af Kval og Lyst,/ som den taageblaa Vaar og den stormrøde Høst (HH 36). ODS kender ikke disse sammensatte farveord.

Et ord som klinger helt Thøger Larsensk er *svimmel.*[21] William Heinesen har anvendt det med stor forkærlighed. Brugen skyldes sikkert påvirkning fra Thøger Larsen:

Nu er det Dag for det svimle Mod (HH 33) — Det er en Dag for det svimle Mod (SV 12, UD 15) — svimmel af Gensyns-Fryd (SV 10) — det svimle Lys forvirrer Sind og Sans (SV 26) — Den mørke Vaar, den svimle Vaar (SV 43) — Skyggen under de svimle Trær (SV 45) — Du drømmer om dæmrende Broer af Sølv,/ hvor engang du vandred i svimmel Fryd (SV 57) — Revene er de sunkne / Landes højeste svimle / krystalbesaaede Tinder! (SV 66) — Verden..../ vid og svimmelt ny som i Barndommens Tid (SV 57) — Vi vil sejle vor svimle Lykke / helt ud til Afgrundsranden (SV 67) — Jeg stirrer mig svimmel / i Skyernes vrede og stumme Stimmel! (Stj. 26) — det svimle Verdensalt (Stj. 34) — det aander saa svimmelt gennem hans Sind (om oldingen i »Vigen«, Stj. 43, UD 35).

Vi har flere sammensatte ord med *svimmel:* Dagen fuld af morgensvimle Riger (HH 56) — rolige Skyer staar, / lysramte, klodesvimle (~Himle, SV 9, UD 14) — I Gryets Haller / de skingre og spejlsvimle (SV 36) — den søvnsvimle Tanke (DS 17).

Ord som *klode-* og *søvnsvimmel* kunne udmærket være brugt af Thøger Larsen. ODS kender ikke *morgen-, klode-* og *spejlsvimmel. Søvnsvimmel* anføres XXIII (1946), 439 uden eksempler.

ODS, er anvendt et par gange af Sophus Claussen, f. eks. Rhinens duggraa Sletter. Han har i »Skovvise« fra 1899 (optrykt i »Djævlerier« 1904): mens Sletten stille dugges brun og graa (se nærmere »Studier i Sophus Claussens lyrik« 1967 (i Festskrift udgivet af Københavns universitet november 1967 p. 129 og 131)), goplegrå (det hedder om månen: Den løfter en gople-graa Ring af Lys / op over den skaarede Kam, Stj. 11), gråblå (SV 46), jerngrå (DS 79), jordgrå (DS 29), matgrå (HH 41), natgrå (HH 20 og DS 28: natgraa Nælder), skumgrå (DS 81), stormgrå (HH 54, 62, Stj. 40), støvgrå (Stj. 27). *Gul:* gulgrå (AE 33), svovlgul (DS 26). *Hvid:* hvidgrøn (AE 19), ildhvid (SV 68), ishvid (HH 31), perlemorshvid (DS 52), solhvid (DS 22), solskinshvid (HH 49, 50: det solskinshvide Nu). *Rød:* aftenrød (Stj. 13), blodrød (DS 47), ildrød (AE 15), solrød (AE 39, Stj. 19)), stormrød (HH 36). *Sort:* aftensort (AE 28: det aftensorte Land), sortbrun (Stj. 7), sortgrøn (SV 50).

[21] »Ordstudier....« p. 398 f.

Participiet *svimlende* er anvendt et par gange: Svimlende Lys / vælded op fra Øst (SV 36) — en svimlende gylden Stribe (SV 53) — det svimlende dunkle Himmelsvælg (DS 46, UD 42).

Eksempelsamlingen viser tydeligt at ordet *svimmel* (og *svimlende*) har sit hovedområde i digtsamlingen SV.

Et andet Thøger Larsensk ord er *afgrund*[22]. William Heinesen har, ligesom Thøger Larsen, brugt det i en række betydningsfulde sammensætninger. Det er et af de ord der siger noget om digterens forhold til den vældige natur, dens gru og ophøjethed. »Valmue-Sang« (HH) har disse karakteristiske vers: Blottet og tom staar Afgrunden over de flammende Egne, /over den skørnede Jord gaar Stormene vaagne og svimle (44, se citat under svimmel). »Den Fremmede. I. Tusmørkekroen« har nogle helt Thøger Larsenske linier: Afgrunden i den stumme Aften / ramte hver Sjæl med løndomsfuld Skyhed... (Stj. 25, UD 49). Vi hører om »Afgrundens Kog« (SV 15). Digtet »Nat« har: Mod Afgrunden aander Jorden sin Gru, / levende, sort og vild (SV 22, UD 19). »Strandpromenaden« har: hver Kran, / der staar mod Afgrunden sortnende strakt (DS 44, UD 46).

Jeg har fundet følgende sammensætninger med *afgrund-*: Luftningen strejfer med Afgrundslys / Ansigtet ramt af det synkende Lys (indledningsdigtet til HH 7, UD 7) — Mellem de funklende rene Skyer / gaar Afgrundsfloderne blaa og vilde (SV 28, UD 20) — Solstraale-Stammer/ løfted fra Afgrundsskrænter / Kroner af Kulde og Mørke! (SV 36) — Skyggen under de svimle Trær / har faaet sit vaarlige Afgrundsskær! (SV 45) — Havet høres bruse / afgrundstyst gennem Taagen (SV 52) — vi vil sejle vor svimle Lykke / helt ud til Afgrundsranden (SV 67) — Alle Kroner faar en Afgrundstone (SV 68, UD 26) — Er det Nat med Afgrundslys bag vilde Skyer? (Stj. 15) — Ak paa en Nat som denne / at hejse de susende Sejl / og jage for Afgrundsblæsten afsted / mod Mørket og Verdens Ende! (digtet »Fest«, Stj. 39, UD 32) — Mod afgrundsdybe Vaager af Dagning / tegner sig et Fugletræk af blinkende / ellevilde Aeroplaner (DS 60).

Eksempelsamlingen viser at ordet *afgrund* og sammensatte ord med *afgrund* — ligesom *svimmel* — har sit hovedområde

[22] »Ordstudier....« p. 399 f. Jf. W. H. 1946 p. 61.

i SV. Det er sikkert ikke tilfældigt at disse ord spiller så stor en rolle i digtsamlingen »Sange mod Vaardybet«. Til *svimmel* og *afgrund* hører ordet *gys* — også et af Thøger Larsens centrale ord.[23] Det rimer på *lys* (substantiv og adjektiv); i dansk lyrik hører *gys*~*lys* (eller omvendt) til de stående rim. Jeg har citeret *Afgrundsgys* fra William Heinesen; denne sammensætning har Thøger Larsen brugt i digtsamlingen »Vejr og Vinger« (1923): Gennem Nattemulmet / gaar Afgrundsgyset (36).[24] Jeg citerer:

Mørket med sit Vintergys (~Lys, HH 11, UD 10) — Stilheden sitrer om blanke Stammer, / men i hver Skygge bor Nattens Gys (~Lys, HH 54) — skal Verden stivne og sortne af Sorg, / fortæres af Tomhedens gabende Gys! (~Lys, SV 25) — Et stjerneløst Mørke, et dødskoldt Gys/ er sprunget i Skaar af Skygge og Lys (SV 45) — om skræmte dyr: fyldt til Randen med Dødsmærkets Gys (~Lys, SV 59) — »Hjemland« i AE har: Det gøs i visne Straa (13).

Et af de mest afgørende ord i Johannes V. Jensens digtning er *ve*.[25] Det rummer ikke blot sorg og smerte, men også en vældig skabertrang og en umættelig længsel. Man må prøve på at indkredse det og finde frem til dets forskellige nuancer — ligesom andre ord hos Johannes V. Jensen, Thøger Larsen og en række andre digtere med et ordforråd der påkalder sig en stærk opmærksomhed blot ved en flygtig gennemlæsning. Det er let at sætte i rimstilling, og det er let at stavrime på det. William Heinesen har brugt ordet *ve* en række gange; det betyder selvfølgelig ikke at han har »taget« det fra Johannes V. Jensen — men for kenderen af Johannes V. Jensens lyrik giver det associationer:

saa vildt og bart, de visne Egnes Ve (~ske, HH 29) — Ve~se (smst. 43) — Senhøstens Verdner af Frø og Gløder — / vilde af Ve over sildige varme Valmuers Rødme (HH 44)[26] — vor Ve skal blive èt med Isens Brand (HH 55) — om jorden: Men som en evig Vinternat er hendes Ve

[23] »Ordstudier....« p. 400 f.

[24] Citeres smst. p. 400.

[25] Se »Studier i Johannes V. Jensens Lyrik« (1936) p. 210 f. og 269 f.

[26] Jeg har omtalt at William Heinesen ynder stavrimet. I digtet »Valmue-Sang« er det for meget af det gode!

(~Sne, Stj. 14) — Et Træ, der stedt i jordisk Ve / ser Evigheden roligt le! (Stj. 33) — Mindedigtet om Hans E. Kinck har denne strofe: Stunddom vi hørte ham synge og le; / dog i hans Latter var Vrede og Ve (Stj. 38). Vi har et par sammensætninger: Gensynsvé (AE 16) — dyb, ulægelig Drømme-Ve (~se, Stj. 44, UD 36). Et enkelt gang træffer vi flertal *veer*: Nu vaagner gamle Veer / igen og vælder / af Nattens dybe Gruber / og Ormegaard (HH 24).

Jeg skal så gå over til nogle ord der synes at være karakteristiske for William Heinesen og som er hans »egne«. Et kan dog måske siges at have affinitet til Otto Gelsted: ordet *afsind* og sammensætninger med *afsind*[27]:

»Høstens Visdom« — titlen er helt Otto Gelstedsk — har: allevegne et lovbundet Afsind du saa (HH 34) — »Kold Vaarnat« slutter med denne strofe: Dybest i Stilheden værker og vaager / et Afsind, der atter i Sole vil splintre / Evighedens dæmrende Vintre / og hylle dens Tempel i Regnbuetaager! (SV 14). DS har: Kun en tynd Papirvæg som Skel er sat / mellem Dagens Fornuft og Afsindets Nat. / Et lille Skridt, / og dette Nattens Afsind er dit! (12) — Hver Gang Jehovah larmer / med Torden og Hagl og Storm / kommer en lille Mand / og vil gøre hans Afsind til Norm (25). Nogle sammensætninger: her er frysende afsindsstille (»Kold Vaarnat«, SV 13) — Dybe er disse Blomsterøjne, / afsindsdybe (SV 17) — den Fattiges Afsindsdrømme / om Velmagt der drukner i Blod (Stj. 27, UD 51).

En række gange har William Heinesen anvendt ordene *harm*, *harme* og *hån* på en meget original måde. Jeg skulle tro at hans brug af disse ord er ret enestående i dansk poesi:

Vilde du tyde det med din Harm — / Dagen omkring dig blev god og varm (HH 34) — Solen, der blinded os, vakte vor Harm, / vi søgte dybe Kældere, naar Dagen blev varm (HH 39) — For dit Blik falmed Græsset og Løvet af Harm — og du vidste, det var din egen Harm, / din blinde Kummer, som graa og arm / klædte Dagen i Farver af frysende Nød! (SV 25) — Sorg og Harm (~arm, SV 63) — med Spot og Skam og Skade, / med Haan og Had og Harme (HH 41) — De høje Træer tier som i Harme (SV 42) — Ak det er endnu en Tid uden Varme: / Blaanende Himle af Kulde og Harme! (SV 62) — og Stjernenattens døde Ro

[27] Se W. H. 1946 p. 61 f. William Heinesen har i sin smukke artikel om Christian Matras talt om det afsind der kan komme over dem som bor på de ensomme klippeøer i det vilde og store hav (se »Ord och bild« 1937 p. 61).

skal brede / sin Haan udover alt, der er i Live (»Septemberaften«, HH 22) — Høstens Visdom samlede al / sin Haan mod den, der brød dens Skal (HH 34) — Haan og Had og Harme (HH 41, se citatet under harme) — og heller aldrig mødte med Haan min Hyldest! (»Stjerner, mine Venner i de dybe Grunde«, Stj. 22, UD 31). Hertil kan føjes participiet *hånende:* Verden er baade fast og skør, / halvt sitrende Afmagt, halvt haanende Vælde (SV 16). Til disse eksempler kan føjes nogle med *vrede* og *spottende:* De gyldne Straa skal blive slebne Knive, / hver Blomst, hver Sten skal blive fuld af Vrede (~brede, HH 22) — Det strittende Græs, de kantede Stene / aander Kulde og spottende Vrede (SV 42) — Farver, der spottende lo / mod Dagens klare solede Ro (HH 34).

William Heinesen har gentagne gange anvendt ordet *fråde* (verbum og substantiv) og *fyge* (jf. substantivet *fog*):

fraadende Baal mod det Blaa (»Høstens Visdom«, HH 34) — Højt over frostblaa Bjerge duver / og fraader Midnattens Nordlys-Agre (SV 8) — Et tærende Baal er din Lykke! / Det fraader af Livsens Hunger (SV 11) — Fra straalesprængte Dybder i Nord / staar et lydløst fraadende Vejr (SV 22, UD 19) — Ild saa du fraade (SV 34) — Kvinder.... / hestestærke, vilde / klædt i vaade Huder, / fraadende i Natten (DS 27) — Regnen fraader og raser (»Hymne og harmsang« 66) — — Dagens Fraade (HH 18) — Staden laa i en Fraade af Død og Vaande (DS 33) — se tyst gaar Verden under / i Fraadeblomsters Fog! (DS 71) —— Udenfor i Hvælvet vaager, / fraadehvidt af Ildorkaner, / Universets Dødehav (DS 68) — nu spinder Søvn sit blide / og fraadehvide Spind! (DS 70).

Et ord for bevægelse, som William Heinesen har anvendt flere gange, er verbet *fyge*,[28] som vel i dansk specielt er knyttet til sne.

I »Høstsang« (HH) siger digteren: lad mig »som et nyvakt Vintervejr/ fyge paa de frosne Veje, / som et stille henrykt Vejr / fyge paa de frosne Veje (12, UD 10) — Et hvileløst Skum / af Guders Drømme fyger omkring i det evige Rum! (SV 70) — Fyg ind, du vilde Storm fra Verden! (Stj. 16). Participiet *fygende,* der forener verbets og adjektivets (epitetets) udtryksmuligheder, bruges nogle gange: Men endnu drager i Solefaldsskin/ gyldne og mørknende Storme / fygende gennem mit Sind! (SV 7) — Om bjerge: Mod deres hvide fygende Buer / tegner sig Træer (SV 8) — en fygende Frodighed af Lys der altid vaager! (»Stjerner, mine Venner i de dybe Grunde«, Stj. 22, UD 31). Til disse eksempler kan føjes substantivet *fog:* du mødte Løvfaldsblæsten / og stille Fog af Frø og Støv i

[28] Jf. W. H. 1946 p. 61.

Mørket (HH 43, UD 9) — Frem gennem Natten gaar Stjernernes Fog (»Nattevandring«, Stj. 35, UD 32) — Søvnblomsters Fog DS 71) — Fraadeblomsters Fog (smst.).

Nogle gange har William Heinesen anvendt ordet *duve*, specielt om træer.[29] Flere gange bruges participiet *duvende* som epitet (sml. *fygende*).

»Høbærerne« har: De høje Byrder duver frem (HH 26; i UD ændret til: De duvende Byrder skrider saa tyst). »Senhøstsol« har: Markerne blaaner, Træerne duver (~Uger, HH 54). »Mjøldal« begynder med disse vers: Højt over frostblaa Bjerge duver/og fraader Midnattens Nordlys-Agre (~Buer, SV 8). »De flyvefærdige Skibe« har: Træernes brede Kroner/staar mørkedrukne og duver (~Stuer~luer, SV 52). Hertil svarer nøje i »Træer og Stjerner«: Mørkefyldte Aske staar og duver (~luer, SV 68, UD 26)[30] — Blaa og duggede Kroner staar og duver/og i Sindet duver andre/duggede Kroner (smst.). Et eksempel på *duvende* er anført; hertil kan føjes: store duvende Træer (SV 25) — duvende Marker (SV 31) — dunkle duvende Blomsterskaale (SV 44) — et Sagn..../ duvende ude fra Havet (»Mary Mardon«, DS 83), se også »Hymne og Harmsang« p. 38 (citeres under Johannes V. Jensen). Som det ses er ordet specielt anvendt i SV. I Stj. er det ikke brugt, og DS har kun et enkelt eksempel.

Overfor disse ord — en gruppe som det vil være muligt at supplere med flere ord der udtrykker noget stærkt, noget intenst og bevægelse — står nogle »milde« ord. Et ord som William Heinesen har forelsket sig i er adjektivet *myg*, som vist ikke spiller nogen stor rolle i dansk lyrik.[31]

Det bruges første gang i AE: Lad Lyset svinde/og mygt i Natten Mossets Øjne rinde (12); — her stavrimer det med *mos*. »Mjøldal«[32] har: fra Moser og Grøfter/dufter det mygt af vaarlig Væde (SV 8). Jeg skulle tro

[29] Se smst.

[30] Rimene duver~Uger, duver~luer er ikke gode i rigsdansk sprog.

[31] Til ODS's eksempelsamling XIV (1937), 591 f. skal jeg føje et par eksempler der nok havde fortjent at komme med. Niels Møller har i »Annabella«: Jeg vandrer myg og ene i min faders urtegård (se »Røster« (1857) p. 1 og 4 og »Annabella og andre digte« (1931) p. 9 og 11). Johannes V. Jensen har i »Moderens Sang« (i romanen »Madame d'Ora« 1904, optrykt i »Digte« 1906 og senere): de myge Aber smaa.

[32] Digtet »Mjøldal« (SV) er en hel guldgrube med karakteristiske ord: frostblaa, duve, fygende, myg, glamme, Evighedsmørke, vildsom, Himmel-Vaar.

at *myg* om duft er enestående i dansk poesi. Vi hører om »det myge Mos, der tindrer/i ældegraa evig Skygge« i »Vaarmorgen-Elegi« (SV 33). I det samme digt anvendes *myg* en gang til: men Mørket var fuldt af Latter/ og myge varsomme Arme (smst.). »Tornebusken« begynder: Himlen staar myg og hvid/over skumrings-grønsorte Trær (DS 50, UD 52).[33] I »Nat« bruges en sammensætning: Aftendæmringens regnmyge Graa (SV 22, UD 19). ODS kender ikke denne originale sammensætning, som nok havde fortjent at komme med.

Et af Johannes V. Jensens yndlingsord er *solet;* de fleste eksempler er fra hans prosa.[34] William Heinesen har anvendt det nogle gange. Det betyder selvfølgelig ikke at han har »lånt« det fra Johannes V. Jensen; men det er værd at fremhæve at de to digtere her — som i andre tilfælde — kan mødes i deres ordvalg:

Dagens klare solede Ro (HH 34). Johannes V. Jensen har det samme udtryk, men fra en senere tid: solet Ro omkring Gadekæret (»Paa danske Veje« (1931) p. 58). Det stille og solede følges ad — ret naturligt — flere gange hos Johannes V. Jensen. William Heinesens meget smukke digt »Vigen« (i tolinie-strofe) har om oldingen der sidder i læ i solen: Han mærker som Lyd af bristende Skum/Stilheden fra det solede Rum — (Stj. 43). I UD er *solet* afløst af *sollyse* (35). Skulle det være et udtryk for at digteren har følt at dette ord »tilhørte« Johannes V. Jensen. Det er umuligt at afgøre hvilket ord man bør foretrække i »Vigen«; her er vi ude i det helt subjektive. »Græsset grønnes« IV har: Der staar et Suk af den solede Jord / fra Sorg der endnu i Skyggen bor (Stj. 50). »Strandpromenaden« har: Nu vækkes af Tusmørkets Aandepust / de søndagsstille og solede Ting (DS 43, UD 46). Versene klinger helt Otto Gelstedsk.

III

I denne gennemgang af en række udvalgte ord i William Heinesens lyrik har jeg gentagne gange været inde på hans forhold til andre digtere. I det følgende skal jeg omtale en række litterære spor; de er udtryk for digterens intense læsning, og de er vidnesbyrd om nogle digteres betydning for hans sprog og stil, for hans syn på naturen og hele hans livsholdning.

[33] Her overfor står: Himlen er perlemorshvid (DS 53, UD 53).

[34] Se »Studier i Johannes V. Jensens Lyrik« (1936) p. 189 f. ODS XX (1941), 1360 henviser hertil.

Jeg holder mig til Johannes V. Jensen, Thøger Larsen og Ludvig Holstein. Det er klart at denne gennemgang kan suppleres med eksempler fra andre digtere som ikke er danske.

Johannes V. Jensen. I begyndelsen af min afhandling har jeg citeret digtet »Afsked« (AE). Her hører vi om »det sene Solskin« (3. strofe). Dette udtryk findes i Johannes V. Jensens stavrimede digt »Pigen der vandrer« (i »Skovene« 1904, optrykt i »Digte« 1906).[35] Der er for mig ingen som helst tvivl om at William Heinesen har overført udtrykket fra Johannes V. Jensens digt.

»Vintermiddag paa Kirkegaarden« har: Stilheden toner og glammer (~verbet flammer, Stj. 19 = »Øens Kirkegaard« UD 30), som kan sammenstilles med: Hvor uhyre Tomheden toner! / I henrykt Ensomhed Himlen glammer (~Flammer, SV 8). Disse udtryk minder stærkt om nogle af Johannes V. Jensens vers i prosadigtet »Interferens« (i »Digte« 1906): Stilheden vider sig og klinger. / Det er Lyden af tusinde Miles Tomhed — Stilheden vider sig og klinger, hviner, skingrer.

Det hedder i »Træet og Tiden«: Sorgfuld gaar Dagen under (DS 85, UD 62). Dette udtryk ligger meget nær ved Johannes V. Jensens »Dagen gryede saa sorgfuldt« i »Paa Memphis Station« — Johannes V. Jensens ypperste prosadigt der har gjort et meget dybt indtryk på en række digtere (i »Digte« 1906). Prosadigtet »Den fæle Skov« (DS 35—37, UD 42—43) har affinitet til »Paa Memphis Station«.[36] Jeg citerer følgende vers fra William Heinesens digt:

> Nej, det er ingen Station, det her —
> det er midt i en dyb Skov.
> Lokomotivet stønner utaalmodigt et Par Gange,
> men giver sig saa tilfreds og bliver stille.
> .....

[35] Om *sen* se smst. p. 197 f. ODS citerer »Pigen der vandrer«: (*du*) strider dig frem imod Blæsten / under det sene Solskin (»Digte« 1906 p. 28) og henviser til min behandling i »Studier i Johanes V. Jensens Lyrik«. Se artiklen *sen* 2, 1 i XVIII (1939), 1082.

[36] Jf. W. H. 1946 p. 61.

Men omsider kommer vi da i Gang igen,
det lille romantiske Intermezzo er forbi,
Lokomotivet nyser vellystigt
og Vognrækken kommer i Skred
og gennemborer i Triumf den fæle Skov.

Citaterne er fra digtets begyndelse og dets slutning. Johannes V. Jensen har:

Stille! Se hvor Maskinen,
den vældige Tingest, staar rolig og syder
og hyller sig i Røg, den er taalmodig.
.....
Da pruster vor store Ekspresmaskine,
gaar lidt frem og stanser dybt sukkende
og staar færdig til Spring. Sporet er frit.[37]

Mange år senere møder vi en variation af dette i digtet »Verdens undergang« (i Hymne og harmsang 1961):

— Hvor pokker bliver dog bussen af?
Våde ventende gaber utålmodigt?
Så omsider kommer den,
duvende trygt gennem støvregnen.
Bussen fortsætter roligt ind i intetheden. (p. 38).

Johannes V. Jensen har i »Paa Memphis Station«:

Hvorfor holder Toget her Time efter Time?
Ah, der kommer det elendige Godstog,
som vi har ventet paa i seks Timer.
Det kommer langsomt ind.

»Stjerner, mine Venner i de dybe Grunde« — som jeg kommer tilbage til i forbindelse med Ludvig Holstein — har disse verslinier: Undselig betragter jeg mit Følge af Stjerner: / Stjerner om mit Hus og Stjerner ved mit Leje (Stj. 22, UD 31). Brugen af *undselig* fører kenderen af Johannes V. Jensens lyrik

[37] Et meget nærgående »lån« fra »Paa Memphis Station« findes i Ole Wivels digt »Byen ved havet« — hvor Johannes V. Jensens lokomotiv begynder at spøge umotiveret. Se »Jævndøgnselegier« (1949) p. 14—15, »Jævndøgn. Digte 1943—1955« (1956) p. 65—66 og »Digte 1948—1958« (1960) p. 70—71.

hen til et af digterens kendteste digte »Moderens Sang«, der oprindeligt stod trykt i romanen »Madame d'Ora« 1904 (genoptrykt i »Digte« 1906 og senere). Johannes V. Jensen taler her om »de unge Stjærners undselige Lys / og Maanens alvise Gry«. Der kan ikke være nogen som helst tvivl om at vi har et meget tydeligt, litterært spor hos William Heinesen.[38]

I modsætning til Johannes V. Jensens »unge Stjærner« har William Heinesen i digtet »Septemberaften«: gamle Stjerner (HH 23, se citatet under epitetet *gammel).*

Et par gange har William Heinesen anvendt et Johannes V. Jensensk ord: *værke.* Digtet »Kold Vaarnat« har: Dybest i Stilheden værker og vaager / et Afsind (SV 14). Udtrykket ligger meget nær ved nogle vers i Johannes V. Jensens ejendommelige digt »Skovduen« (i »Aarstiderne« 1923): Stille! Solbrand og Dvale! / Gik Himlens Ur i Staa? / Det værker inderst inde: / Ogsaa *den* Stund vil forgaa![39] »Træet og Tiden« har det mere almindelige: Intet var stolt som at suge Saften af Jorden, / føle Vædskerne værke i gamle Grene (DS 85, UD 62).

Det første digt i digtrækken »Den Fremmede« hedder »Tusmørkekroen« (det er medtaget i UD). Det hedder her: Børnene legede, vilde og vaagne, / med skræmte Kny af Gru og Glæde (Stj. 25, UD 49). Johannes V. Jensen har i hyldestdigtet til maleren Johannes Larsen (i »Digte« 3. udgave 1921): Glæde og Gru blander du, / frygtelige Gæa![40] Det kan i denne forbindelse nævnes at *kny* hører til Johannes V. Jensens yndlingsord.[41] »Nattesus«[42] slutter med denne strofe: Ak laa jeg i Jor-

[38] Desværre citerer ODS XXV (1950), 1332 f. ikke *undselig* fra »Moderens Sang«. Citatet savnes hårdt.

[39] Citeres i »Studier i Johannes V. Jensens Lyrik« p. 270.

[40] Se smst. p. 269. ODS har ikke dette stavrims-udtryk (hverken under glæde eller gru). Måske er det dannet af Johannes V. Jensen.

[41] Se smst. p. 106 og 244.

[42] ODS anfører uden eksempler *natte-blæst* og *-brise* (XIV (1937), 940 f.), men mærkeligt nok ikke *nattesus,* som kunne være citeret fra Johannes V. Jensens digt »Den sørgeligste Vise« (i »Christopher Columbus« 1921): Nu er vi ene i Nattesuset (se f. eks. »Digte« 3. udgave 1921 p. 124). Tove Ditlevsen har brugt ordet flere gange (måske betinget af Jo-

den end døv og blind —/ jeg vilde vaagne en Nat som nu / og favne det store Stjerneskin / endnu engang i Glæde og Gru! (Stj. 21).

I »Græsset grønnes« III bruger William Heinesen det sammensatte farveord *bygeblå:* Skyerne folder ud / de bygeblaa Vinger (Stj. 50). Dette kompositum — som ODS ikke har — skulle jeg tro er dannet af Johannes V. Jensen. Han anvender det i digtet »Moder og Barn«: to Øjne bygeblaa (»Verdens Lys« (1926) p. 44).[43] Sammensatte farveord er — som nævnt — karakteristisk for William Heinesens lyrik.

Thøger Larsen. William Heinesen taler om »stivnet Lys« (SV 35). Udtrykket svarer nøje til Thøger Larsens »Stivnet Skin« om månen i digtet »En Vinternat (i »Dagene« 1905).[44] Digtet »Natteregn« har: et Skib bliver Huset, / det borer med Vellyst/ sin Stenstavn i Bruset (DS 57, UD 54 f.). Udtrykket minder stærkt om slutningsverset i Thøger Larsens »Tordenbygen« (i »Bakker og Bølger« 1912): Og lystent borer Lynet sig i Kloden.[45]

»Oktober« har: mit slummertunge Sind (AE 15). Indledningsdigtet til HH har: diset og søvntung Jord (7, UD 7). Et digt i DS hedder »Under de søvntunge Tage« (digtet begynder med

---

hannes V. Jensens anvendelse). »Helt alene —« (i »Lille Verden 1942) har: Stormens Nattesus (se »Udvalgte Digte« 1964 p. 72). »Børnene« (i »Blinkende Lygter« 1947) har: Smaabitte Fødders Trippen / lød over hele Huset, / lyder endnu i vort Hjerte, / vemodigt i Nattesuset (»Udvalgte Digte« p. 127; rimet svarer til Johannes V. Jensens og hele stemningen). »Sang ved sengetid« (i »Kvindsind« 1955) har: det er bare nattesuset / der gør hjertet tungt (~huset~gruset, »Udvalgte Digte« p. 187).

[43] Se »Danske Studier« 1946/47 om sammensatte farveord hos Johannes V. Jensen (p. 73). Sammensætningen *bygeblå* er også brugt af Hans Hartvig Seedorff og Paul la Cour (se smst. 1952, tillæg til 1946/47, p. 141 f.). Paul la Cour bruger det også om skyer (i »Mellem Bark og Ved« (1950) p. 55 og »Udvalgte Digte« (1951) p. 291). Det sidste eksempel på *bygeblå* har jeg noteret fra Tscherning Sørensen. I et digt om Limfjorden har han: dine Bølger saa bygeblaa (»Hegnspæle« (1965) p. 81). Digtet er helt i Jeppe Aakjærs og Thøgers Larsens stil.

[44] Se f. eks. også »Udvalgte Digte« (1945) p. 44.

[45] Se »Ordstudier....« p. 391 f.

disse ord, 65, UD 57). »Nattoget« har: den søvnsvimle Tanke (DS 17). Disse ord og udtryk ligger meget nær ved nogle lignende hos Thøger Larsen. Til *slummertung* svarer hos Thøger Larsen *slummerdunkel* (som ODS ikke kender); »Tordenbygen« har: Kornets trygge slummerdunkle Riger (se f. eks. »Udvalgte Digte« 1945 p. 90). ODS anfører *søvnsvimmel* uden eksempler (XXIII (1946), 439). Under *søvntung* (smst. 446) henvises til Thøger Larsen i »Det Fjerne« (1907) p. 21: Middagens søvntunge Glød. Udtrykket hører hjemme i digtet »Jordet« (se også »Udvalgte Digte« 1945 p. 86).[46]

Et af Thøger Larsens karakteristiske ord er *mane*.[47] Det ligger jo i selve ordet at det har en besværgende karakter. William Heinesen har anvendt det to gange. Selvfølgelig behøver man ikke at gå til Thøger Larsen, men det er i vores sammenhæng værd at fremhæve at det ene eksempel ligger meget nær ved Thøger Larsens brug: Jeg maner med Spidser og sorte Spær/ de Døde fra Havets Bund (Stj. 11). Om våren hedder det i »Græsset grønnes« III: Du maner frem af de graanende Ting/ den indre levende Lue (Stj. 50).

I digtet »Markerne og Havet« bruges ordene *nu* og *evighed* på en helt Thøger Larsensk måde.[48] Første strofe slutter således: Et livsvarmt Nu er dalet ned / ved Havets golde Evighed. Anden slutter med disse vers: et Væld af Dag og Evighed/ og blanke Nu, der mejes ned! (HH 20 og 21).

I »Vinterstille II«[49] taler digteren om »de maanetvungne / og tavse Vande« (HH 61). Udtrykket svarer nøje til nogle vers i Thøger Larsens digt »Drift«: Jord min Moder, Jord, min Moder, / sødt af Sol og Maane tvunget (»Det Fjerne« (1907) p. 9 og »Udvalgte Digte« 1945 p. 62).[50] Et udtryk som »maane-

[46] I »Ordstudier....« mangler dette vigtige eksempel (p. 373 f.).

[47] Se smt. p. 379 f.

[48] »Ordstudier....« p. 394 ff. Ordene *nu* og *evighed* er behandlet i mine bøger »Ludvig Holsteins kunst« (1956) og »Ludvig Holstein i den litterære tradition« (1963). Se registrene.

[49] »Vinterstille« er i W. H. 1946 p. 60 blevet forvansket til »Vindstille«(!).

[50] W. H. 1946 p. 60.

fordrømte Zoner« (SV 13) klinger helt Thøger Larsensk. Thøger Larsen har i sit fremragende digt »Jørgen Brønlund«: de maane- / forvildede Mile (i »Bakker og Bølger« 1912 og »Udvalgte Digte« p. 102). William Heinesen digter om »Gryets Haller / de skingre og spejlsvimle« (SV 36). I Thøger Larsens digt »En Dag« (i »Bakker og Bølger«) hedder det om den unge pige: Hun bæres af et Afgrundsspejl af Dag (se »Udvalgte Digte« p. 89).[51]

Ludvig Holstein. Det meget smukke, rimløse digt »Stjerner, mine Venner i de dybe Grunde« (Stj. 22 og UD 31) slutter med disse vers:

> Jeg mærker Eders Varme — en Sitren gennem Sindet
> hver Gang jeg ydmygt fatter om min Skærv af Evighed.

Disse linier kan sammenstilles med slutstrofen i Ludvig Holsteins »Gravenstener« VII (i »Mos og Muld« 1917):

> Her tør min Tanke synke ned
> som Agerhøns i Kløver
> og sanke hvad af Evighed
> det jordiske behøver.[52]

Det femte (og sidste) digt i »Græsset grønnes« (Stj. 51) ligger meget tæt op ad Ludvig Holsteins »Træet« i »Jehi« 1929. Selv om William Heinesen ikke skulle have kendt Holsteins digt da han skrev denne digtrække — ja så kan vi konstatere en stærk tilknytning til Ludvig Holsteins naturreligion. Ludvig Holstein taler om »stille Vækst og frugtbar Ro« i sit læredigt (således må man karakterisere »Træet«). Han slutter med denne strofe:

> Lyd Træets Lov, slaa Rod og gro
> og fold dig ud paa Lysets Bro,
> bekend dit Nu og vær det tro!

William Heinesen har: Mærk din Grokraft, du er jo selv / et vaagnende Træ under Vaarens Hvælv! Digteren slutter med denne strofe der også har rimordene *tro* og *gro:*

---

[51] Citeres »Ordstudier....« p. 400.

[52] Se »Ludvig Holsteins kunst« 1956 (i Festskrift udgivet af Københavns universitet november 1956) p. 66 f.

Vældige Vaar! Jeg vil være dig tro,
give dig Plads i mit Sind til at gro,
give dig Naade og Blomstringsro![53]

Blomstringsro! Ludvig Holstein kunne have anvendt denne sammensætning. William Heinesen har tidligere anvendt dette sammensatte ord; det findes i det store digt »Vaarmorgen-Elegi«: Forgæves venter / den grønne Ro, / Dalenes Lævejr / og Taalmods-Lys / med vindstille Væde / og Blomstrings-Ro (SV 37). Otto Gelsted[54] — der higede efter ro, klarhed og svalhed — kunne også have brugt dette ord.

»Græsset grønnes« I har: Underfuldt bruser den store Vaar (Stj. 49, UD 37). Udtrykket svarer nøje til Ludvig Holsteins: Det store Foraar bruser (digtet »Mælkebøtter« i »Æbletid« 1920 p. 10). Første strofe i »Græsset grønnes« V begynder således: Alle Ting i den Vaar / kommer mig nær og vil være mig tro (Stj. 51). Dette udtryk varieres med to apostrofer: Venlige Vaar! — der lyder helt Oehlenschlägersk (»Morgenvandring« i »Langelands-Reise« har: O venlige Mark!) — Vældige Vaar! (i slutstrofen som er citeret). Ludvig Holstein taler om »min vældige Vaar« (i »Foraarsbøgen« i »Æbletid« 1920 p. 46) og »den vældige Vaarnat« (i »Vil du med?« i »Mos og Muld« 1917 p. 55).

I den poetiske tradition møder vi ret ofte ordene *stor* og *vældig* om forår, vår, sommer, aften, nat etc.[55] Jeg anfører nogle eksempler. Anden del af Johannes V. Jensens »Kongens Fald« hed oprindeligt »Den store Sommer« (1900). Dette udtryk er også brugt af Ludvig Holstein i digtet »Løvspring« (i »Mos og Muld«). En digtsamling af Kai Hoffmann hedder

[53] Jeg gør opmærksom på en lighed der måske er tilfældig — og dog. Ludvig Holstein har i »Træet« gennemførte mandlige rim i en strofe på tre vers. William Heinesen har også en strofeform med tre vers og mandlige rim med rimstillingen a b b; sidste strofe har gennemførte rim (se citatet ovenfor).

[54] Jf. W. H. 1946 p. 62. Om Otto Gelsted se min artikel »Otto Gelsted. Et Kapitel af dansk Lyrik (i tidsskriftet »Edda« 1942 p. 42 ff.).

[55] Se nærmere »Ludvig Holstein i den litterære tradition« p. 79, 124 f. og 146 f. (med mange eksempler fra dansk digtning).

»Den store Vaar« (1918) — efter bogens sidste digt. Ingemann har i sin aftensang »Den store, stille Nat«: Den store, stille Nat gaar frem. William Heinesen har flere eksempler på anvendelsen af epitetet *stor;* de føjer sig smukt ind i den poetiske tradition. Digtet »Pieta« har: den mørke Jord, det store Stjerneskin (Stj. 14), »Nattesus« har: det store Stjerneskin (Stj. 21). Hertil svarer — mange år senere—: stor og stjærneskælvende løfted sig natten (»Hymne og harmsang« 1961, p. 32). Digteren taler om en oktobermorgens »vilde store Solskin« (HH 55). »Under de søvntunge Tage« har om sommernatshimlen i nord: den stod bag Bjerge og Skove, / dunkel og rig og stor (DS 65, UD 57); i det samme digt hører vi om »det svale og vældige Skin«. »Høstnat« har: almægtig er Natten — almægtig raader Natten (HH 15, UD 11). I »Forstad« hedder det: Men ind gennem Gadekløften / staar Aftenen øde og stor og tyst (DS 55).

En række gange har William Heinesen brugt adjektivet *gammel* på en måde som jeg ikke har fundet noget tilsvarende til i ODS. Vi har her eksempler på hvordan et ganske almindeligt ord kan blive intensiveret og gjort indholdsrigt. »Høstnat« har et udtryk som gentages: Den gamle duggede Nat er fuld af Forkyndelse (HH 15, UD 11; her hedder digtet »Nu er vi dalende Fnug«). Udtrykket varieres: Den dybe Nat er fuld af Modningens rolige Vejr. I det samme digt hedder det: Den gamle Død har samlet Solskin i sine Grave (HH 16, UD 11). »Septemberaften« har: Nu aabner Mørket sig for gamle Stjerner, / nu lukker Jorden sig om nye Kerner (HH 23). Digtet »Under Høsten« har: det gamle Blaa (AE 45).

Jeg har nogle smukke paralleller til denne anvendelse. Sophus Claussen har i digtet »Sommer« fra 1892 (optrykt i »Pilefløjter« 1899): Her bor som en Bedstemor mellem sin Humle/ den gamle, forviltrede Sommer (se hans »Udvalgte Digte« 1952 p. 327). Ludvig Holstein har udtrykket »den gamle Sommer« to gange i sin digtsamling »Mos og Muld« (1917). »Løvspring« har: Ja, den gamle Sommer er her! Trofast er den vendt tilbage. »Gravenstener« V har: Den gamle Sommer

sover blot (se Ludvig Holsteins »Udvalgte Digte 1953 p. 218 og 301). Det ypperste eksempel som jeg kender er fra Thøger Larsens digt »Solskin i en Stue« (i »Bakker og Bølger 1912):

> Tæt ind mod dette Vindu
> staar alle Tiders Blaa.
> Jeg ser det gamle Solskin,
> som Isaac Newton saa'.

Se f. eks. Thøger Larsens »Udvalgte Digte« 1945 p. 105.[56] Her er ikke så langt til William Heinesens »det gamle Blaa«. Selv om William Heinesen ikke skulle have kendt Thøger Larsens digt da han skrev »Under Høsten«[57] (han var da ganske ung) kan vi i hvert fald konstatere en lighed af stor interesse.

---

[56] Se min lille afhandling »Lyrik og Koncentration« (i »Tilskueren« 1937, første halvbind, p. 334) og »Ludvig Holstein i den litterære tradition« p. 79.

[57] Det er karakteristisk at William Heinesens første digtsamlinger rummer mange digte om høsten. AE har »Afsked«, »Senhøst«, »Under Høsten«, »Høsten og Døden«. HH har »Hørte I Havets Aandedrag« (i UD hedder det »Høbjergning ved Havet«; det hører til William Heinesens ypperste digte), »Høstsang«, »Solskin«, »Høstnat«, »Høstlig Morgen« (således hedder det i indholdsfortegnelsen p. 5; i samlingen hedder det Høstens Morgen«. I UD hedder det »Høstlig Morgen«, 13), »Markerne og Havet« (digteren taler om »modne Markers Fred« og det hedder: Under Høstens Lande, / strides mørke Vande, 20), »Regn«, »Den yderste Tid«, »Høstens Visdom«, »I Høstens Hus«, »Dansen«, »Valmue-Sang«, »Før Uvejr«, »Senhøstsol«. Hertil kan føjes »Septemberaften« (HH), »Oktober« (to digte, AE og HH), »Sol og Blæst« (AE: Mod den blaa og sønderspræng te Himmel / løfter de gule Oktobertræer deres Ild, 55), »Oktobermorgen« (Stj.), »Mod Vinter« (HH: Oktobermorgnen bryder Nattens Dis, 55), »Strandpromenaden« (DS, 43 f., om en oktoberdag), »Novembermorgen« (HH). I »Dansen« taler digteren om »Dødens og Høstningens Fart« (HH 36); ODS kender ikke ordet *høstning*, som William Heinesen formodentlig har dannet selv. Måske er der en vis forbindelse mellem William Heinesens »Høstsang« og Oehlenschlägers »Lær mig, o Skov! at visne glad, / som sent i Høst dit gule Blad« (i »Eremiten« 1813). William Heinesen har: som en Skov i Senhøstskær / rede mig et Løvfaldsleje (HH 12). Her overfor har vi en række forårsdigte, hvor ordet *vår* indgår i digttitlerne. AE har »Vaaraften« og SV (jf. selve samlingens titel) har »Vaaraften ved Havet«, »Kold Vaarnat«, »Vaarligt Læ«, »Vaarhilsen«, »Morgen« (Din var den blæsende solklare Dag / med

SUMMARY

The author's studies in the poetry of William Heinesen (»Arktiske Elegier« 1921, »Høbjergning ved Havet« 1924, »Sange mod Vaardybet« 1927, »Stjernerne vaagner« 1930, »Den dunkle Sol« 1936 (2nd ed. 1965), »Digte i Udvalg« 1955 — (»Hymne og harmsang« 1961 is considered as a not too succesful experiment) — concentrating about a series of words and expressions concerning strength and movement (together with compositа): *vild, vildsom, storm, svimmel, afgrund, gys, ve, afsind* (cf. Otto Gelsted), *harm(e), hån* (the use of *harm(e)* and *hån* is exceptional in Danish poetry). Contrary to these words we have some mild ones: *myg, solet* (cf. Johannes V. Jensen). The author points out a series of literary traces, specially from Johannes V. Jensen, Thøger Larsen (together with Otto Gelsted) and Ludvig Holstein. The poetry of Thøger Larsen has been of a particular great importance for W. H. (for instance words like *afgrund, svimmel, vildsom, nu* and *evighed).*

Vaarens urolige Aandedrag, 27), »Foraarsdag«, »Vaarmorgen-Elegi«, »Vaarstrofe« (med ord som *svimmel, afgrundsskær* og *gys,* 45), »Opbrud« (Vaarlige Stjerner stiger / frem bag Havets Rand, 64).